Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 6 2026

AJRIMLARNING BOLALAR PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI

Jumanazarova Nuriya
Navoiy davlat universiteti San’at va sport fakulteti
psixologiya yo‘nalishi 1 b guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ajrimlarning bolalar psixologiyasiga ko‘rsatadigan ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Ota-onalar o‘rtasidagi ajralish jarayonining bolalarning ruhiy holati, hissiy kechinmalari, xulq-atvori, ijtimoiy moslashuvi va ta’lim jarayonidagi faolligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, ajrim oqibatida yuzaga keladigan stress, xavotir, depressiv holatlar hamda o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishi kabi psixologik muammolar ko‘rib chiqilgan. Bolalarning yosh xususiyatlariga qarab ajrimni qabul qilish darajasi va ularga psixologik yordam ko‘rsatishning samarali usullari tavsiflangan. Tadqiqot natijalari oiladagi sog‘lom psixologik muhitni saqlash hamda ajrim holatlarida bolalarning ruhiy salomatligini qo‘llab-quvvatlash muhimligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Ajrim, oila, bola psixologiyasi, ruhiy salomatlik, stress, xavotir, depressiya, hissiy rivojlanish, xulq-atvor.

KIRISH

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lib, unda farzandning shaxs sifatida shakllanishi, ma’naviy va ruhiy rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratiladi. Oiladagi sog‘lom muhit bolaning psixologik barqarorligi va ijtimoiy moslashuvining muhim omili hisoblanadi. Biroq so‘nggi yillarda dunyoning ko‘plab mamlakatlarida bo‘lgani kabi O‘zbekistonda ham ajrimlar sonining ortib borishi bolalar tarbiyasi va psixologik rivojlanishiga oid muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Ajrim nafaqat er-xotin o‘rtasidagi munosabatlarning tugashi, balki butun oilaviy tizimning o‘zgarishidir. Ushbu jarayon bolalarda qo‘rquv, xavotir, tushkunlik, yolg‘izlik hissi va o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ayniqsa,

Taraqqiyot spektri

maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar ajrimni og‘ir qabul qiladilar. Shuning uchun ajrimlarning bolalar psixologiyasiga ta’sirini o‘rganish hamda salbiy oqibatlarni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bolalar psixologiyasi va oilaviy munosabatlar masalalari ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. L.S. Vigotskiy bolaning psixik rivojlanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlagan. Uning fikricha, oiladagi salbiy o‘zgarishlar bolaning emotsional rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

A.N. Leontev va D.B. Elkoninlarning tadqiqotlarida oilaviy munosabatlarning buzilishi bolaning shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta’sir etishi qayd etilgan. Shuningdek, J. Bowlby tomonidan ishlab chiqilgan bog‘lanish nazariyasiga ko‘ra, ota-ona bilan emotsional yaqinlikning buzilishi bolada xavotir va ruhiy beqarorlikni keltirib chiqaradi.

Zamonaviy tadqiqotlarda ajrimni boshdan kechirgan bolalarda depressiv holatlar, o‘quv motivatsiyasining pasayishi, agressiv yoki tortinchoq xulq-atvorning shakllanishi kuzatilishi aniqlangan. Tadqiqotchilar ajrimning ta’siri bolaning yoshi, oiladagi nizolar darajasi va ota-onalarning keyingi munosabatlariga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydilar.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Oila psixologiyasi, bolalar psixologiyasi hamda pedagogika sohasidagi ilmiy manbalar o‘rganildi. Tadqiqot davomida ajrimlarning bolalar ruhiy holatiga ta’siri bo‘yicha mavjud ilmiy qarashlar tahlil qilinib, ularning umumiy va o‘ziga xos jihatlari aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ajrim bolalarning psixologik rivojlanishiga turli darajada ta’sir qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ota-onadan ayrilish qo‘rquvi, yig‘loqilik, injiqlik va uyqu buzilishlari ko‘proq kuzatiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda esa o‘quv faoliyatiga qiziqishning pasayishi, tengdoshlari bilan muloqotdagi qiyinchiliklar va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarining yomonlashishi qayd etiladi.

Taraqqiyot spektri

O‘smirlik davridagi bolalarda ajrim oqibatlari yanada murakkabroq namoyon bo‘ladi. Ular ko‘pincha ota-onasidan birini ayblash, jamiyatdan chetlashish, agressivlik yoki depressiv holatlarni boshdan kechiradilar. Ayrim hollarda zararli odatlarga moyillik ham kuchayishi mumkin.

Xalqaro tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, ajrimni boshdan kechirgan bolalarning taxminan 40–50 foizida ma’lum darajadagi emotsional stress kuzatiladi. Ota-onalar o‘rtasidagi nizolar davom etadigan oilalarda ushbu ko‘rsatkich yanada yuqori bo‘ladi. Biroq ota-onalar ajrimdan keyin ham farzand bilan iliq munosabatni saqlab qolgan hollarda bolalarning ruhiy moslashuvi tezroq kechadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, bolalarga psixologik yordam ko‘rsatish, ularning his-tuyg‘ularini erkin ifodalashiga imkon yaratish va ota-onalar tomonidan doimiy qo‘llab-quvvatlash ajrimning salbiy oqibatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Shu sababli maktab psixologlari, pedagoglar va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish muhim hisoblanadi.

XULOSA

Ajrim bolalar psixologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadigan ijtimoiy-psixologik omillardan biridir. U bolalarda stress, xavotir, depressiya, ijtimoiy moslashuvning qiyinlashuvi va o‘quv faoliyatidagi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Ajrimning salbiy oqibatlari bolaning yoshi, oilaviy muhit va ota-onalarning munosabatlariga bog‘liq holda namoyon bo‘ladi.

Bolalarning ruhiy salomatligini saqlash uchun ota-onalar ajrim jarayonida farzand manfaatlarini ustuvor deb bilishlari, ular bilan muntazam muloqot qilishlari va psixologik qo‘llab-quvvatlashni ta’minlashlari zarur. Shuningdek, ta’lim muassasalari va mutaxassislarning hamkorligi bolalarning sog‘lom rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebenka. – Moskva: Eksmo, 2019.
2. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. – Moskva: Politizdat, 2005.
3. Elkonin D.B. Psixologiya razvitiya. – Moskva: Akademiya, 2018.

Taraqqiyot spektri

4. Bowlby J. Attachment and Loss. – New York: Basic Books, 1982.
5. Santrock J.W. Child Development. – New York: McGraw-Hill Education, 2021.
6. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
8. Shoumarov G‘.B. Oila psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Sharq, 2018.

Taraqqiyot spektri